

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/126964>

Please be advised that this information was generated on 2017-03-10 and may be subject to change.

18 maart 2003

Handel in water

Henk Donkers

Op dit moment beschikken 1,2 miljard mensen niet over betrouwbaar drinkwater. Wie moet hen daaraan helpen? In het verleden faalden de overheden, maar de recente privatisering is ook geen oplossing. Op het Derde Wereld Water Forum dat nu in Kyoto wordt gehouden doet Nederland een voorstel.

Op 8 april 2000, een dag nadat president Banzer de staat van beleg had afgekondigd, raakten tienduizenden inwoners van de Boliviaanse stad Cochabamba slaags met militairen. Er vielen één dode en honderden gewonden. Het volksoproer was het hoogtepunt van maandenlange demonstraties tegen het beleid van de regering om de drinkwatervoorziening te privatiseren. Onder druk van de Wereldbank had de regering het waterleidingbedrijf van Cochabamba, de derde stad van Bolivia, in 1999 verkocht, aan Aguas del Tunari (AdT), een internationaal consortium onder leiding van het Amerikaanse bedrijf Bechtel. AdT kreeg een concessie voor veertig jaar en zou de drinkwatervoorziening uitbreiden en verbeteren. Twee maanden na de overname verhoogde AdT de tarieven met gemiddeld 35 procent. Dat leidde tot protesten, demonstraties, de staat van beleg en uiteindelijk de veldslag van 8 april. Daarna trok Bechtel zich terug en diende het bij de Boliviaanse regering een schadeclaim van 25 miljoen dollar in.

De Amerikaanse activist Jim Schultz was erbij en verspreidde over de hele wereld er artikelen over. Veel kranten maakten melding van wat de Cochabamba Water War is gaan heten. Voor antiglobalisten, zoals het Canadese duo Maude Barlow en Tony Clarke, de schrijvers van het boek *Blue Gold, The Fight to Stop the Corporate Theft of the World's Water*, werd Cochabamba symbool voor wat er mis is met de privatisering van de (drink)watersector. Zij zijn ervan overtuigd dat water een sociaal goed is waarop iedereen recht heeft, en geen economisch goed waarvoor een prijs mag worden gevraagd. Op het Tweede Wereld Water Forum in 2000 in Den Haag protesteerden ze daar al tegen. Nu is dit een van de prangende vragen op het Derde Wereld Water Forum in Kyoto.

Privatisering van de drinkwatersector is in de jaren negentig een wereldwijde trend geworden doordat overheden moesten bezuinigen en waterbedrijven in overheidshanden slecht presteerden. Vooral in ontwikkelingslanden bleken ze niet in staat de snel groeiende, vooral stedelijke bevolking van water te voorzien. Onder druk van Wereldbank en IMF werd begonnen met de privatisering van waterbedrijven. Zij zouden efficiënter en goedkoper werken, meer expertise in huis hebben en het kapitaal kunnen funderen voor zeer kapitaalsintensieve waterprojecten.

Volgens het Framework for Action dat in maart 2000 werd opgesteld op het Tweede Wereld Water Forum in Den Haag, was er tot 2025 jaarlijks 105 miljard dollar nodig, waarvan 95 procent uit private bronnen zou moeten komen. De Earth Summit, vorig jaar in Johannesburg, stelde als doel dat het aantal mensen zonder veilig drinkwater en goede sanitaire voorzieningen in 2015 met de helft moest worden verminderd. Dat betekent per dag 350.000 nieuwe aansluitingen op de waterleiding en 450.000 op de riolering. Benodigde investeringen: 180 miljard dollar per jaar, tegen 80 miljard nu. Een commissie onder leiding van ex-IMF-directeur Michel Camdessus doet daarvoor in Kyoto voorstellen.

De belangrijkste spelers op de wereldwatermarkt zijn de Franse bedrijven Vivendi en Odeo (voorheen Suez Lyonnaise des Eaux). Daarnaast zijn de Engelse bedrijven

Thames Water en United Utilities, het Spaanse Aguas de Barcelona en de Amerikaanse bedrijven Bechtel en – tot het failliet ging – Enron actief op de internationale watermarkt. Nederlandse bedrijven spelen geen rol van betekenis, al is Nuon internationaal wel actief.

De Franse bedrijven zijn verreweg de grootste. Ze zijn actief in 120 landen en voorzien ruim 200 miljoen mensen van drinkwater. Bijna alle grote steden die sinds 1995 hun drinkwatervoorziening hebben geprivatiseerd, waaronder Manila, Jakarta, Casablanca, Buenos Aires en Santiago, gingen met hen in zee.

Ondanks de privatiseringen komt minder dan 10 procent van het water uit de private sector. Antiglobalisten vrezen echter dat grote monopolistische bedrijven, met name de 'grote drie' (Vivendi, Suez en Thames Water), over vijftien jaar 65 tot 75 procent van de watervoorziening controleren. Daarom zijn ze zo gebrand op deze 'waterbaronnen' en op de Wereldbank en het IMF die het pad voor hen zouden effenen.

De grote vrees is en was dat privatisering ertoe leidt dat arme mensen niet over betrouwbaar drinkwater kunnen beschikken omdat het te duur voor hen wordt of omdat het voor beursgenoteerde bedrijven niet rendabel is dure voorzieningen aan te leggen voor arme wijken. Ook zouden ze bezuinigen op onderhoud en kwaliteitszorg.

Er zijn voorbeelden van privatisering die gunstig uitpakten voor de armen, en voorbeelden van het tegendeel. In enkele Argentijnse steden daalde de kindersterfte met 5 tot 7 procent nadat de drinkwatervoorziening geprivatiseerd was; in de armste wijken daalde die zelfs met 24 procent. Daarentegen werd de cholera-uitbraak in 2000 in het Zuid-Afrikaanse KwaZulu-Natal geweten aan de privatisering. Onder druk van de Wereldbank die full cost recovery propageert, zouden de watersubsidies zijn afgeschaft. Miljoenen Zuid-Afrikanen zouden vervuild water uit rivieren en meren zijn gaan gebruiken, met de cholera-uitbraak als gevolg. Inmiddels heeft de Zuid-Afrikaanse regering besloten dat arme gezinnen per maand 6.000 liter water gratis krijgen. Omdat de kosten terugverdiend moeten worden, wil men rijke gezinnen laten meebetalen aan de watervoorziening van de armen.

De grote waterbedrijven gaat het ook niet overal voor de wind. Odeo, dat de watervoorziening van Buenos Aires in handen kreeg, verloor een half miljard dollar toen de peso werd losgekoppeld van de dollar. Uit Manila, waar het in 1997 een concessie voor 25 jaar kreeg, heeft het bedrijf zich vorig jaar teruggetrokken. Daar is een overheidsbedrijf opnieuw verantwoordelijk geworden voor de watervoorziening.

Ook in Cochabamba, waar Bechtel het veld moest ruimen, is dat het geval. Maar de watervoorziening van de armen is er nauwelijks verbeterd. Enkele arme wijken zijn nu aangesloten op het leidingnet, maar nog steeds is veertig procent aangewezen op andere bronnen, zoals particuliere ondernemers die water kopen bij de waterleidingmaatschappij, het met een tankauto naar arme wijken brengen en per liter verkopen. In veel derdewereldsteden zijn de armen op hen aangewezen en betalen zij soms wel 70 tot 100 keer zoveel voor een liter drinkwater als de rijken die aangesloten zijn op de waterleiding. Het waterleidingsysteem in Cochabamba verkeert nog steeds in slechte staat; geld voor investeringen is er niet.

Volgens de Engelse onderzoeker Andrew Nickson, verbonden aan het International Development Department aan de universiteit van Birmingham, hebben de armen van Cochabamba zich onbewust voor het karretje laten spannen van andere belangen, zoals de waterverkopers, en de elite en de middenklasse die al aangesloten waren op de waterleiding en

van de gesubsidieerde tarieven profiteerden. Het voorbeeld Cochabamba laat volgens Nickson zien dat de armen in de stad gemakkelijk gemanipuleerd kunnen worden door gevestigde belangen. Waterbedrijven, vooral buitenlandse, moeten volgens hem veel beter communiceren met maatschappelijke organisaties en consumenten. AdT heeft dat volgens hem niet gedaan en is veel te overhaast te werk gegaan.

Omdat noch de private noch de publieke sector blijkbaar in zijn eentje voor betrouwbaar drinkwater kan zorgen, presenteert het Netherlands Water Partnership (NWP) in Kyoto publiek-private-samenwerking (PPS) als oplossing. In het NWP werken Nederlandse overheden, kennisinstellingen, bedrijven en niet-gouvernementele organisaties samen. Doel is de Nederlandse watersector een speler van betekenis te laten zijn bij waterprojecten in het buitenland. NWP-directeur Jeroen van der Sommen: „We hebben vijftien PPS-projecten geformuleerd. Bedrijven brengen hun technische en

managementexpertise in en worden gestimuleerd risicodragend te investeren. De overheid verlaagt de risico's voor de bedrijven door financiële ondersteuning en hulp bij de aanpassing van de wetgeving of de institutionele ontwikkeling in het ontvangende land.”

De samenwerking tussen Waterleiding Maatschappij Drenthe (WMD) en partners in Oost-Indonesië is inmiddels als pilot-project goedgekeurd. WMD gaat deelnemen in vijf Indonesische waterbedrijven in Noord-Sulawesi en op de Molukken. Ze worden ondergebracht in een holding waarvan WMD 51 procent van de aandelen heeft. De waterbedrijven functioneren slecht. Geld om het waterleidingsysteem op te knappen en uit te bouwen is er niet. Slechts 20 procent van de huishoudens heeft een aansluiting; WMD wil dat in 15 jaar opvoeren naar 70 procent, ofwel 400 tot 500.000 aansluitingen voor twee miljoen mensen. Nu is de bevolking grotendeels aangewezen op verontreinigd oppervlaktewater of duur flessenwater. Sommige gezinnen geven daar 10 procent procent van hun inkomen aan uit. De PET-flessen waarin dat water gedistribueerd wordt, vormen een groot milieuprobleem.

WMD zelf kan de benodigde investeringen echter niet ophoesten. Directeur Karst Hoogsteen: „De aandelen van ons bedrijf zijn in handen van Nederlandse overheden; we kunnen in het buitenland dus geen grote risico's lopen. Banken als Rabo en ING willen wel investeren, maar alleen in projecten met een looptijd van 2 tot 3 jaar en een rente van 18 procent. Zo'n financiering past niet bij een kapitaalsintensief project met zo'n lange looptijd. Zonder inzet van publiek geld is zo'n project niet mogelijk.”

WMD gaat nu 2,5 miljoen euro investeren en de Nederlandse overheid (Ontwikkelingssamenwerking) 7,5 miljoen. Dat geld gaat in een revolving fund dat zichzelf in stand houdt. Afhankelijk van de inflatieontwikkeling ontstaat er een investeringsvolume van 120 tot 200 miljoen euro.

De belangrijkste inbreng van WMD is niet geld, maar expertise. Hoogsteen: „De installaties zijn slecht onderhouden. Filters worden niet op tijd vervangen waardoor de waterkwaliteit slecht is; evenmin als afsluiters waardoor 60 tot 70 procent van het water weglekt. Ook de bedrijfsvoering is zeer inefficiënt. Er is één employé per 80 aansluitingen, in Nederland één per 1000. En het boekhoudstelsel stamt nog uit de Nederlandse tijd.” Hij wil een gezonde onderneming neerzetten. Nu al is geregeld dat de Indonesiërs de aandelen over 15 jaar kunnen terugkopen met lokale valuta. „Het is in ons belang dat de onderneming gezond wordt, want anders kopen ze ons straks niet uit.” Voor het leveren van expertise krijgt WMD een normale vergoeding.

Wat is het verschil met Thames Water en Ondeo die de watervoorziening in Jakarta runnen? Hoogsteen: „Zij streven naar winstmaximalisatie; ze moeten elk jaar dividend uitkeren en een zo hoog mogelijk rendement halen. Ze zoeken altijd de randen van het contract op.”

Publiek-private samenwerking, en dus ook privatisering, is er in allerlei soorten en maten. De gezaghebbende, onafhankelijke Amerikaanse waterexpert Peter Gleick, de belangrijkste auteur van *The New Economy of Water: The Risks and Benefits of Globalization and Privatization of Fresh Water* en van het tweejaarlijkse rapport *The World's Water*, onderkent de risico's van privatisering, maar wijst deze niet categorisch af. Sommige functies van waterbedrijven kunnen volgens hem heel goed geprivatiseerd worden. Gleick, die pionierswerk verrichtte in het formuleren van 'water als mensenrecht' en absoluut geen gulden-middenweg-bewandelaar is, vindt water een sociaal goed waarmee wél economisch gezond moet worden omgegaan. Ook moeten de sociale en ecologische belangen goed beschermd worden door goede wetgeving en controle. Daarvoor zijn sterke overheden nodig. Zorgelijk vindt hij het daarom dat de privatisering van de watersector vooral plaatsvindt in landen met een zwakke overheid, terwijl daar de risico's van privatisering het grootste zijn.